

координациясын, сонымен қатар сөйлеудің эмоционалдылығы мен мәнерлілігін дамыту үшін сурет театрын, үстел театрын, Ақжелкен театрын пайдалануға болады.[6,136 б]

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Узорова О.В. «Игры с пальчиками», Астрель, М-2008г.
2. Гаврина С.Е. «Развиваем руки - чтоб учиться и писать, и красиво рисовать», Академия Развития, Ярославль - 2007г.
3. Белая А.Е. «Пальчиковые игры для развития речи дошкольников», Астрель, М-2003г.
4. Узорова О.В. «Пальчиковая гимнастика», Астрель, М-2005г.
5. Кислинская Т.А. «Гениальность на кончиках пальцев», Генезис, М - 2008г.
6. Савина Л.П. «Пальчиковая гимнастика для развития речи дошкольников», Родничок, М-2002г.

ӘОЖ 372.4

Тастанова А.А.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ оқытушысы Қазақстан. Алматы қаласы
e-mail: aigerim.tastanova@gmail.com

Шаушекова Б.Қ.

Бөкетов атындағы Қарағанды университеті п.ғ.к. қауымдастырылған профессор
Қазақстан, Қарағанды қаласы
e-mail: shaushekova@mail.ru

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭТНОЭКОЛОГИЯЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Формирование цифровой и этноэкологической грамотности учащихся в системе образования означает изменение как самого образовательного процесса, так и его организационной структуры. Использование цифровых технологий актуально в период современного развития интернета. В статье приводятся данные о теоретических основах формирования у учащихся начальной школы цифровой и этноэкологической грамотности

Ключевые слова: грамотность, цифровая грамотность, этноэкологическая грамотность, экологическое сознание экологическая ответственность, экологическая культура и экологическое образование, рациональное и иррациональное знание

Annotation. The formation of digital literacy and ethnoecological literacy of students in the education system means a change in both the educational process itself and its organizational structure. The use of digital technologies is relevant in the period of modern development of the Internet.

The article provides data on the theoretical foundations for the formation of literacy, digital and ethnoecological literacy among primary school students.

Keywords: Literacy, digital literacy, ethno-ecological literacy, environmental awareness, environmental responsibility, environmental culture and environmental education, rational and irrational knowledge

Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2022-2026 жылдарға арналған тұжырымдамасында «Белсенді азаматтық ұстанымды қалыптастыру, патриоттық тәрбиені күшейту мақсатында мектепте қоғамдық маңызы бар қозғалыстарға («Жасыл экономика», «Қоршаған ортаны қорғау», «Менің Отаным, менің қалам/ауылым» және т.б.) білім алушыларды қамту кенеюде деп атап көрсетілген.

Демек, оқушыларға экологиялық білім беру мен тәрбие беру бүгінгі күні кезек өзекті мәселе екені сөзсіз.

Экологиялық тәрбие, қоршаған ортаға ұқыпты қарау, экологиялық құндылықтарды, қаржылық және кәсіпкерлік дағдыларды дарыту тәрбиелік – іс-шаралар кешені арқылы жүзеге асырылатын болады. Табиғатты сақтау үшін жауапкершілік сезімін тәрбиелеу, қоршаған ортаны сақтау проблемасын қабылдау бойынша белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастыру тәрбие жұмысының басым бағыттарының бірі болады деп» нақты қарастырылып отыр [1].

Әлбетте, білім алушылардың сауаттылығын, сандық сауаттылығын, функциянальдық сауаттылығын және этноэкологиялық сауаттылығын қалыптастыру педагогикалық мәселе ретінде

және оның шешімін табу білім беру жүйелерінің барлық буындарында қарастыру қажет деп ойлаймыз.

Сонымен қатар ЖОО цифрлық экожүйесі бар «smart-университеттер» моделіне көшуге арқылы жалғасын таппақ [1].

Олай болса, жан-жақты дамыған, өз іс әрекетіне қанағаттанған сезіммен қарайтын сауатты тұлғаны қалыптастыру үшін педагогтар ерен еңбек етуде.

Сауаттылықтың әлеуметтік – мәдени теориялары контексттің қаншалықты маңызды екенін анықтайды; мәтіндер мен артефактілерді олар жасалған жағдайларды ескермей толық түсіну мүмкін емес.

"Цифрлық сауаттылық" - бұл балалар мен ересектердің цифрлық технологияны қолдана алатын цифрлық дағдылар құзыреттілігіне қатысты жиі қолданылатын термин.

1997 жылы американдық жазушы және журналист Пол Гилстер алғаш рет «цифрлық сауаттылық» ұғымын енгізді. Пол Гилстердің пайымдауы бойынша «Цифрлық сауаттылық-бұл компьютердің көмегімен әртүрлі форматтарда және көптеген дереккөздерде ұсынылған ақпаратты түсіну және пайдалану мүмкіндігі. Интернетте үнемі болу жаңа мінез-құлық үлгілерін, ақпаратты іздеу әдістерін, қарым-қатынас ерекшеліктерін қалыптастыруға әкеледі. Нәтижесінде, ақпараттық - коммуникациялық белсенділіктің жоғары деңгейімен сипатталатын желілік ойлау пайда болып, дамиды» деп көрсеткен болатын [2].

Экологиялық сана – “адамның табиғатпен әлеуметтік міндетті шешпес бұрын оның артықшылығын сақтау арқылы әрекеттесуінің үздіксіз байланысы” [3].

Демек, экологиялық сана – қалыптасу үстіндегі қоғамдық сананың формасы, оған қоғамдық тұрмыстың экологиялық көрініс беретін идеялар, теория мен көзқарастар, сенім, эмоция мен қызығушылықтар бірлігі кіреді, атап айтқанда – адам мен табиғаттың ортасының нақты саясатын, “қоғам-табиғат” жүйесіндегі оптималды жүйеге жетуге бағытталған кешенді реттеу принциптерін қамтитын және өзін-өзі ұстауды көрсететін қоғам мен табиғат саясаты кіреді.

Экологиялық сана экологиялық заңдардың негізін тануды, “табиғат-қоғам” жүйесіндегі табиғи және әлеуметтік заңдардың сәйкессіздігі ретіндегі қарама-қайшылықтар себебін түсінуді, ғаламдық экологиялық апатты тануды және одан туындайтын экологиялық дағдарысты; экологиялық интегративті үйлесетін және қоршаған ортаға өзіне қарағандай қарауды қалыптастыратын мақсатты түрде әрекет ету түрін таңдайды. Мәдениеті төмен адамдардың ұлттық салт-дәстүр мен құндылықтардың тағдырын шешуде, оларды өткеннің қалдықтары деп санауына жол бермеу қажет. Өзіндік тұрмыстың артта қалғандығы себебінен анықтап, оны ұмытпау қажет. Тәрбие берудің маңызы ғасырлар мен прогрестің, гуманитарлық дәстүрлер тоғысындағы бірден-бірге ауысушылықтың нақты бекініс алуында, оның бірден біруіне көшуінен көрініс табады.

“Экологиялық жауапкершілік” түсінігінің мағынасын аша отырып, ең бірінші, оның “интерактивті – адамгершілікті - экологиялық қасиет екенін көрсету керек, ол ең алдымен, жеке тұлғаның табиғатқа деген жауапкершілікті көзқарасы кезінде, ұқыптылығы мен үнемшілдігі арқылы көрінеді және кейбір құқықтық аспектілерді сақтауы арқылы көрінеді” [4].

“Экологиялық жауапкершіліктің гносологиялық негізі экологиялық білімдер кешені болып табылады, ол нақты ғылыми және гуманитарлық түрде болады”[4].

Кең көлемді әлеуметтік мағынада қарағанда, экологиялық жауапкершілік қоршаған ортаға, өзінің жеке және кәсіби әрекеттеріндегі нормаларының талаптарын, принциптерін көрсетеді. Экологиялық жауапкершілік - күрделі психикалық құбылыс. Ол - адамның өзін-өзі дұрыс ұстаудың қандай маңызды екенін түсінгенде, қоршаған ортаға қоғамдық құндылық ретінде қарауға үйренген заматында, адамзаттың өзін-өзі дұрыс ұстамаудан туындаған әртүрлі зардаптарын көре білген кезінде туындайды”.

Экологиялық жауапкершілік – қандай да болмасын адамға деген қандай да бір заңдық санкциялар қолдану емес. Ол, ең бірінші, әрбір жеке тұлғаның әрекетін көрсететін, қоршаған ортаға деген қандай да бір зиян келтіруден және адам денсаулығына зиян келтірудің алдын алатын моральдық-психикалық нормативтік принциптердің және талаптар жүйесі болып табылады.

Сонымен, А.Н. Захлебный айтқандай, қоршаған ортаға деген жауапкершілікті көзқарас жеке тұлғаның мынандай қасиеттерін көрсетеді:

- жеке тұлғаның қоршаған ортаға деген өзін - өзі сәйкес қоғамдық моральдық нормаларға сәйкес жауапкершілікпен ұстауы:

- экологиялық сауатты әрекеттер жасай білуі, белсенді өмір сүруі, қоршаған ортаға жауапкершілігі жоқ адамдарға шыдамсыздылық көрсетпеу. Жеке тұлғаның, осы маңызды психикалық қасиет болып табылатын экологиялық жауапкершілікті, өз әрекетінің маңызды екенін,

оның қажеттілігін қабылдауы. Сонымен, біз басқа бір экологиялық мәдениет болып табылатын неғұрлым маңызды экологиялық мәдениетті жеке тұлға қасиетімен – экологиялық сеніммен, бетпелі келеміз.

Экологиялық сенім – “неғұрлым ақпараттанғандық бірлігі, ол-табиатты қорғау міндеттерінің маңыздылығын түсіну және осы салада жаңа білім алуға деген талпыныс” [5].

Этноэкологиялық негізгі міндетіне “этникалық топтарға өмір сүруге мүмкіндік беретін салт-дәстүр ерекшелігін зерттеуді, табиғи әлеуметтік-мәдени жағдайды, сондай-ақ этностардың өмір сүріп отырған табиғи ортасын, олардың табиғи ортаға деген әсерін, экожүйенің заңдылықтарын жатқызуға болады. Этникалық топтардың өмір сүру ерекшеліктерін зерттеу барысында олардың физикалық (материалдық) және психикалық (рухани) жақтары, популяциясы ерекше қарастыруды қажет етеді. Оған адамдардың шаруашылық әрекеттерімен байланысты болатын материалдық мәдениеті (тамақ, киім, т.б.) табиғатқа, әлеуметтік-мәдени, биологиялық бейімделуі және халықтық медицинадағы экоботаникасы жатады. Сонымен қатар адамдардың жеке және топтық деңгейде қоршаған ортаға бейімделуі және басқа этникалық әлеуметтік-мәдени ортасы, дағдарыстық жағдайды бастан кешудің дәстүрлі әдіс-тәсілдері жатады.

Демек, адамның табиғатпен өзара әсері әр ұлтта өзіндік ерекшелік арқылы жүреді, ол өмір сүрудің әр түрлі саласынан көрінеді. Осыдан туындайтын ой “этностың табиғатқа қарым-қатынасы” мәселесін қарастыра келе, осыған сәйкес қарым-қатынастар “екі жақты сипатта” болатынын ескеру керек. Ол өз кезегінде “этнос пен оның өмір сүру ортасын нақты біртұтас этноэкологиялық жүйе ретінде қарауға” мүмкіндік береді.

Этноэкологиялық сауаттылығы бар азамат қана туып-өскен елін, туған жерін қорғауға, табиғатын аялауға ат салыса алады.

Бұл жерде мына фактіні айтып өту керек: қоғамдық-тарихи даму процесінің барлығында қоғам өмірінің жүйесі ауысып отырды. Қоғамның технологиялық және әлеуметтік-экономикалық даму процесінде табиғаттың социумға “нақты әсері” ештеңе әлсіреп отырды. Алайда ғылыми-техникалық даму жағдайында “этноэкологиялық фактор” нақты көрініс тапты, оны ескермеуге болмайды. Сондықтан табиғатты қорғау шаралары міндетті түрде аумақтың ерекшелігі ескерілген сипатта болуы керек. Ол әр халықтың салт-дәстүр әрекеттері барысында, әдетте “экологиялық тепе-теңдікті қамтамасыз етіп отыратын қалыптасқан нормалар” болатынын көрсетеді. Және “қандай да бір халықтың өмір сүру ортасынан этникалық түрде жат шаруашылық әрекеттерін тарату” кезінде мүмкін болатын экологиялық салдарға әкеп соқтырады.

Сонымен, жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, оқушылардың этноэкологиялық сауаттылығын қалыптастыруда, экологиялық білім берудің міндеттерін шешу және аумақтық экологиялық мәселелерді жою біздің ойымызша, ғасырлар бойы жинақталған, халық педагогикасындағы эмпирикалық тәжірибеге сүйенген және экожүйені қолдануға негізделген табиғатты пайдаланудағы этникалық салт-дәстүрді есепке алмайынша мүмкін емес.

Халық педагогикасын ғалым Г.Н. Волковтың пайымдауынша “этникалық мәдениет пен экологиялық тәрбие беру» - халықтық педагогиканың негізі болып табылады. Экологиялық тәрбие экономикалық тәрбиемен бір деңгейде маңызды, ол жеке тұлғаны қалыптату барысындағы қорғау, сақтау, үнемдеу негізгі анықтаушы факторы болмақ. [6].

Біз халықтардың өзіндік салт-дәстүрлерінің дәріптеуге, этноэкологиялық сауаттылық тікелей санаға байланысты екенін назардан тыс қалдырмау қажет.

“Табиғатпен қарым-қатынас барысында және экологиялық білім алу нәтижесінде адам бойында жеке ғылыми экологиялық сана қалыптасады” Экологиялық сананы психиканың білім мен нақты бір құндылықты елестетумен байланысты күнделікті өзін-өзі ұстау мен қоршаған ортамен әрекеттесу барысында оны қорғау мен байланысты эмоционалдық белгілердің аспектісі ретінде қарауға болады.

Тұлғаның экологиялық санасынан этноэкологиялық сауаттылық жалғасын табады.

Олай болса, халық педагогикалық тағылымдарды, бүгінгі таңда білім берудің сапасын көтеруде, жас ұрпақтың дүниеге дұрыс көзқарасын қалыптастыруда этноэкологиялық маңызды, күшті құрал болып отыр. Өлкетану жұмыстарындағы этноэкологиялық сауаттылық оқушылардың қоршаған дүние құбылыстары мен заттары туралы, олардың өзара байланысының заңдылықтары жайлы айқын түсініктерін қалыптастыруға көмектесіп, пәнге деген қызығушылықтарын арттырады. Өлкетану материалдары қоршаған ортаға тікелей бақылау жасауға мүмкіндік береді. Ол туған өлке табиғатын, оның байлықтарын, даму заңдылықтарын, жергілікті жердің халқы мен шаруашылық түрлерін және олардың байланыстарын ұғынуға көмектеседі. Оқу-тәрбие үрдісінде өлкетану материалдарын пайдалану арқылы оқушылар тек нақты білім мен ұғымды меңгеріп қана қоймай, дүниенің

біртұтастығы мен әртүрлілігі, дамудың үздіксіздігі, өзара байланыс пен әрекеттестік, дүниенің нақты заттар мен құбылыстардан тұратындығын танып, дүниетанымдық көзқарастары кеңейеді.

Халық өз дүниетанымын, салты мен дәстүрін, ғұмырлық тарихын ең алдымен өнерге сіңірген, сол арқылы ұрпақтан ұрпаққа жеткізген. Бұл орайда, баға жетпес байлық, құнды да мазмұнды дерек көзі – фольклор екенің естен шығармаған абзал.

Ғалым К.Ж. Қожахметованың пайымдауы бойынша „Халықтық білімдер табиғат құбылыстары мен процестері эмпирикалық жолмен бақылау арқылы жинақталған, практикалық іс-әрекетте қолданылатын дәстүрлер мен білім кешені жағдайына ықпал етеді. Халықтық білімнің дамуына географиялық және ауа райы жағдайы ықпал етеді. Адам өзі тұрып жатқан жердің табиғатына сәйкес бейімделеді де, өмір сүруге қажетті білімді меңгереді. Халықтық білімді оқып үйреніп халық медицинасы, халық күнтізбесі, халық метрологиясы, педагогика, психология мәдениетінің дамуын қарастыруға мүмкіндік береді де, тағы басқа халықтық өмір құбылыстары, біртұтас дүниені құрайтын халықтық материалдық және рухани мәдениетті атқаратын және қалыптастыратын механизмді анықтайды.

- Рациональды білім және иррациональды білім болып екіге бөлінеді.
- Рациональды білімге күнделікті тұрмыста қоғамның дамуына білім мен ғылымның дамуына ықпал ететін жағымды білім, білік, технология жиынтығы жатады.
- Табиғат туралы (халық астрономиясы, халық метрологиясы, уақытты білу жыл мезгілдерін айыру, жер жырту, жерді игеру, қазақ календары, т.б.).
- Тәрбиеге байланысты (жеті атасын білу (шежіре), тыйымдар, ырымдар, тәрбиелік дәстүрлер, салт дәстүр, ритуалдар, бата, тілек, т.б.).
- Ал иррациональды білімге мифология (космогендік, күн күркіреу, найзағай ойнау); (жезтырнақ, жың - перілер) жатады.
- Анимистикалық және тотемистикалық (күнге, суға, жерге, тәңірге табыну), (аруаққа сыйыну, аруақты сыйлау).
- Діни түсінік және сену, (тасаттық беру, құрбандық шалу, шамандық, арбау, көз тию, тұмар тағу, түс жору, құмалақ ашу т.б.).

Фольклор сонау көне заманнан бергі даму тарихын тұтастай алғанда жалпы адамзат қоғамының даму сатыларымен іштей қабысып жатқанмен, қазақ деген халықтың қалыптасып, дамуындағы түрлі тарихи жағдайларға сәйкес өзінше ерекше болмыс танытады. Бұл ерекшелік жиһанкездер мен ғалымдарды, халық өмірін зерттеуге, тереңірек тануға ұмтылған зиялы жандарды ежелден қызықтырып, толғандырып келеді. Қазақы отбасы жөнінде жинақталған этнографиялық, фольклорлық материалдар әлі толық жүйеленіп, бүгінде ғылыми тұрғыдан жете сараланбағанымен, сандық ауқымы жағынан қомақты көлем құрайды [7].

Кішкентай балалардағы цифрлық сауаттылық дағдылары мен құзыреттерін анықтайтын бірнеше зерттеулер жүргізілді. Т.А.Казаров ерте балалық шақтағы цифрлық сауаттылықтың алты компонентін анықтайтын модель жасады:

- цифрлық интерфейстерді түсіну және пайдалану;
- сызықтық емес навигация;
- сандық салалардағы сыни ойлау;
- мәселелерді шешу дағдылары;
- ерте балалық шақтағы цифрлық құралдармен қамтамасыз етілген бірлескен оқыту
- ойын және шығармашылық дизайн ерте балалық шақтағы цифрлық құралдар [8].

Дегенмен, модель тұжырымдамалық болып табылады және барлық алты құрамдас бөлікке тартылған кезде мектеп жасына дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балалардың цифрлық сауаттылық және этноэкологиялық сауаттылық дағдылары мен білімдерін көрсетуге мүмкіндік беретін эмпирикалық деректердің шектеулі саны бар.

Сонымен, әлеуетке және даму серпініне сәйкес этноэкологиялық сауаттылық ортасын құрудың негізгі нысаны болатын көрсеткіштердің бірі - туған жерінің табиғатын қорғауға, сақтауға, аялауға міндетті табиғат қорғаушы азамат болмақ.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2022-2026 жылдарға арналған тұжырымдамасы. <https://adilet.zan.kz/docs>
2. Гайсина, С. В. Цифровая грамотность и цифровая образовательная среда школы. Методические рекомендации, 2018. — С. 5
3. Гирусов Э. В. Основы социальной экологии: Учеб. пособие. – М., РУДН, 1998. –172 с.

4. Кололев С.И. Вопросы этнопсихологии в работах зарубежных авторов. – М.: Наука, 1980. -100
5. Захлебный А.Н. На экологической тропе /Опыт экологического воспитания Новое в жизни, науке, технике. Сер. «Педагогика и психология», №5. М.: Знание, 1986. -80 с.
6. Волков Г.Н. Чувашская народная педагогика. – Чебоксары: 1970, - 96 с
7. Қожахметова Қ.Ж. Казахская этнопедагогика: методология, теория, практика. – Алматы:, Ғылым, 1998. -317 с.
8. РОЦИТ. Голос Рунета. Портал региональной общественной организации «Центр интернет-технологий». — <http://www.rocit.ru>

УДК 614.1

Тебенова К.С.

д. мед. н., проф., Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,
кафедра специального и инклюзивного образования, ассоц.проф.
Казахстан, г. Караганда, E-mail: tebenova@mail.ru

Рымханова А.Р.

доктор PhD., ассоц. проф., Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,
кафедра специального и инклюзивного образования, ассоц.проф.
Казахстан, г. Караганда, E-mail: ainagul_rymhanova@mail.ru

Жусупбекова З.Д.

маг.пед.н., Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,
кафедра специального и инклюзивного образования, ст.преподаватель
Казахстан, г. Караганда, E-mail: zamzamaniam@mail.ru

Аманбекова А.Б.

маг.пед.н., Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,
кафедра специального и инклюзивного образования, ст.преподаватель
Казахстан, г. Караганда, E-mail: aaknura91@mail.ru

К ВОПРОСУ О ФОРМИРОВАНИИ МЕДИЦИНСКОЙ ОСВЕДОМЛЕННОСТИ ПО ВОПРОСАМ ЗДОРОВЬЯ У СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Аннотация. В статье представлены данные исследования проблемы медицинской осведомленности студенческой молодежи по сведениям отечественной и зарубежной научной литературы. В рамках изложенного рассмотрен и изучен опыт стран ближнего и дальнего зарубежья, отечественной практики в информированности обучающихся вузов по вопросам здоровья. Представлены результаты социологического исследования по данным анкетирования студентов университета в рамках медицинской или санитарной грамотности.

Ключевые слова: медицинская грамотность; состояние здоровья; студенческая молодежь; здоровый образ жизни.

Abstract. This article presents the research data on the issue of medical awareness amongst student youth as per the local and international scientific literature. This research reviews and studies international and national best practice on healthcare matters awareness amongst students of higher educational institutions. The results of the sociological research are presented on the basis of the survey conducted among university students around medical and health literacy.

Key words: medical literacy; health condition; student youth; healthy lifestyle.

Здоровье каждого человека, представляя собой социальную, общественную ценность, является индивидуальной ценностью. Общеизвестно, что потенциал здоровья взрослых во многом предопределяется изменениями в состоянии здоровья подросткового контингента. Как свидетельствуют данные отчета Национального центра проблем формирования здорового образа жизни Министерства здравоохранения Республики Казахстан при содействии Детского фонда ООН (ЮНИСЕФ), накопившееся за последние годы неблагополучие в состоянии здоровья подростков в значительной степени обусловлено тем, что в условиях развития кризисной общественно-экономической ситуации в стране не произошла должная переориентация системы здравоохранения на профилактику заболеваний. Низкая или недостаточная медицинская грамотность стала всемирной